

них автоматизованою системою, під головуванням представника відповідного територіального управління юстиції, без участі учасників цивільного процесу чи виконавчого провадження. Рішення комісії має бути остаточним, у тому числі у питанні накладення штрафу за заявлення безпідставного відводу або самовідводу.

УДК 347.99(477):347.764:656.1/.5:340.132

До питання тлумачення судами України норми про фінансову відповідальність МТСБУ перед власниками наземних транспортних засобів, які звільнені від обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності

О. М. Заєць,

старший викладач кафедри економічної безпеки
Луганського державного університету внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка, кандидат юридичних наук.

Розкриваються правові питання фінансової відповідальності МТСБУ внаслідок скоєння дорожньо-транспортної пригоди особами, які звільнені від обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності. Також дається тлумачення «належності» транспортного засобу особі та її види. Автор дійшов висновку, що наявність виключень у національних умовах страхування не звільняє страховика і МТСБУ від фінансових обов'язків щодо відшкодування збитків навіть за відсутності страхових полісів у осіб, які мають на це законодавством визначене право.

Ключові слова: страхування, обов'язкове страхування, власник транспортного засобу, довіреність, відповідальність.

Заєц А.М. К вопросу толкования судами Украины нормы о финансовой ответственности МТСБУ перед собственниками наземных транспортных средств, которые освобождены от обязательного страхования гражданско-правовой ответственности

Раскрываются вопросы финансовой ответственности МТСБУ в результате совершения дорожно-транспортного происшествия лицами, которые освобождены от обязательного страхования гражданско-правовой ответственности. Также дается толкование «принадлежности» транспортного средства лицу и ее виды. Автор сделал вывод о том, что наличие исключений в национальном страховом законодательстве не освобождает страховщика и МТСБУ от финансовых обязательств по возмещению убытков даже при отсутствии страхового полиса у лиц, которые имеют на это законодательством определенное право.

Ключевые слова: страхование, обязательное страхование, владелец транспортного средства, доверенность, ответственность.

Zaets Oleksandr. To question of interpretation of Ukraine of norm courts about financial responsibility of MTSBU before proprietors of surface transport vehicles, which are exempt from obligatory insurance of civil responsibility

The article is devoted to the legal questions of the financial responsibility MTSBU as a result of accomplishing of road traffic accident by persons which are exempt from obligatory insurance of civil liability. Grammatical interpretation of «belonging» of transport vehicle is also given to the person and its kinds. An author drew conclusion that the presence of exceptions in a national insurance legislation

does not release an insurer and MTSBU from financial duties on reimbursement of losses even in default of insurance policy at persons which have on it a legislation certain right.

Key words: *insurance, obligatory insurance, proprietor of transport vehicle, warrant, responsibility.*

Зміни в системі господарювання, що відбуваються в Україні, яка прагне до економічного зростання, неможливі без посилення уваги до інституту страхування. За сучасних умов інститут страхування набуває актуальності як самостійна галузь права, оскільки перетворюється на універсальний засіб захисту інтересів фізичних і юридичних осіб.

Страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів є обов'язковим у більшості країн світу, оскільки забезпечує соціальний захист майнових інтересів постраждалих у результаті дорожньо-транспортних пригод.

Відповідно до п. 1. ст. 13 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» учасники бойових дій та інваліди війни, що визначені законом, інваліди I групи, які особисто керують належними їм транспортними засобами, а також особи, що керують транспортним засобом, належним інваліду I групи, у його присутності, звільняються від обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності на території України¹. Відшкодування збитків від дорожньо-транспортної пригоди, винуватцями якої є зазначені особи, здійснює МТСБУ в порядку, визначеному цим Законом.

В процесі практичного здійснення страхового відшкодування в рамках Закону з боку страховиків, МТСБУ, а також судових органів України відбувається дещо некоректне тлумачення положень вказаної ст. 13 Закону. Так, Чугуївським міським судом Харківської області було винесено рішення, в якому суд спирався на те, що: «Посилання відповідача в своїх запереченнях на ст. 13 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» щодо звільнення його як ветерана війни учасника бойових дій від обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності на території України і необхідності відшкодування збитків від дорожньо-транспортної пригоди, винуватцем якої є учасник бойових дій, МТСБУ в порядку, визначеному вказаним Законом, судом не може бути взято до уваги з огляду на наступне. Так, ст. 13 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» покладає на МТСБУ відповідальність за відшкодування збитків від дорожньо-транспортної пригоди, винуватцем, якої є, зокрема, учасник бойових дій. Разом з тим таку відповідальність несе МТСБУ за умови, що винуватець дорожньо-транспортної пригоди керує, зокрема, належним йому автотранспортним засобом. Учасник бойових дій, отримавши довіреність від власника автомобіля, набув повноваження з представництва інтересів власника цього автомобіля, і це виключає можливість дійти висновку щодо належності йому, на момент скоєння ним дорожньо-транспортної пригоди, автомобіля».

¹ Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України № 1961-IV від 01.07.2004 // ВВР України. – 2005. – № 1. – Ст. 1.

Апеляційний суд Харківської області у своїй ухвалі залишив рішення суду першої інстанції без змін, аргументувавши це тим, що «транспортний засіб на момент скоєння дорожньо-транспортної пригоди не належав учаснику бойових дій, оскільки він не був його власником».

Рішенням Господарського суду м. Києва відмовлено у позові до МТСБУ про стягнення страхового відшкодування у сумі 11962,00 грн. При цьому встановлено, що підстав для відшкодування шкоди, спричиненої внаслідок дорожньо-транспортної пригоди з вини учасника бойових дій, із фонду захисту потерпілих МТСБУ немає, оскільки учасник бойових дій не є власником транспортного засобу. Тобто страховики, МТСБУ та суди при застосуванні положень п. 1 ст. 13 Закону вказали на те, що оскільки учасник бойових дій не був власником даного транспортного засобу, а керував ним особисто на підставі генеральної довіреності, на нього не розповсюджуються положення п. 1. ст. 13 Закону.

Ще однією справою, де відбулося неоднакове застосування п. 1 ст. 13 Закону, є рішення Апеляційного суду Житомирської області. В ньому зазначено, що відшкодування збитків від дорожньо-транспортної пригоди, винуватцем якої є, зокрема, учасники бойових дій, проводить МТСБУ в порядку, визначеному цим Законом, а враховуючи те, що винуватець ДТП у даній справі був учасником бойових дій, то відшкодування збитків проводить МТСБУ в порядку, визначеному цим Законом.

Ч. 2.1. ст. 2 Закону передбачено, що відносини у сфері обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів регулюються Конституцією України, ЦК України, Законом України «Про страхування», цим та іншими законами України і нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до них. При цьому, якщо норми цього Закону передбачають інше, ніж положення інших актів цивільного законодавства України, то застосовуються норми цього Закону.

Таким чином, норми Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» є спеціальними нормами порівняно з нормами ЦК України щодо регулювання відносин у сфері обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Так, згідно п. 1.6. ст. 1 Закону передбачено, що власниками транспортних засобів є юридичні та фізичні особи, які відповідно до законів України є власниками або законними володільцями (користувачами) наземних транспортних засобів на підставі права власності, права господарського відання, оперативного управління, на основі договору оренди або правомірно експлуатують транспортний засіб на інших законних підставах.

Також відповідно до Інструкції з організації діяльності підрозділів Державтоінспекції МВС України щодо контролю за наявністю у водіїв полісів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та страхових сертифікатів «Зелена картка» при нагляді за дорожнім рухом, що затверджена наказом МВС України від 29.11.2007р. № 451, власниками транспортних засобів є юридичні та фізичні особи, які відповідно до законів України є власниками або законними володільцями (користувачами) наземних транспортних засобів на підставі права влас-

ності, права господарського відання, оперативного управління, на основі договору оренди, довіреності або правомірно експлуатують транспортний засіб на інших законних підставах.

Крім того, у п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 р. зазначено, що під володільцем джерела підвищеної небезпеки розуміється юридична особа або громадянин, що здійснюють експлуатацію джерела підвищеної небезпеки в силу права власності, повного господарського відання, оперативного управління або з інших підстав (договору оренди, довіреності тощо).

Відтак до власників транспортних засобів належать, зокрема, фізичні особи, які відповідно до законів України є законними володільцями (користувачами) наземних транспортних засобів або правомірно експлуатують транспортний засіб на інших законних підставах. Більше того, виходячи з ч. 13.1 ст. 13 Закону учасники бойових дій повинні користуватися належними їм транспортними засобами. В даній нормі прямо не вказано, що даний транспортний засіб повинен належати учаснику бойових дій на праві власності. В свою чергу, належність транспортного засобу певній особі означає, що даний транспортний засіб може належати особі не лише на праві власності, а також може належати особі і на праві користування, праві господарського відання, оперативного управління, на основі договору оренди, в тому числі на підставі довіреності як однієї із законних підстав експлуатації транспортного засобу.

Невизначеність положень ч. 13.1 ст. 13 Закону призводить до неоднозначного застосування даної частини Закону з боку страховиків, МТСБУ та судів під час стягнення страхового відшкодування.

Таке помилкове застосування ч.1 ст. 13 Закону призвело до порушення прав та інтересів окремих громадян України. В свою чергу, не надання офіційного тлумачення положенням ч. 13.1 ст. 13 Закону може в подальшому призвести до порушення прав та інтересів інших осіб у сфері страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, зокрема учасників бойових дій, інвалідів війни, інвалідів I групи.

Звідси випливає необхідність тлумачення положень ч. 13.1 ст. 13 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» у зазначеному вище аспекті.

Отже, з огляду на те, що у законодавстві України відсутнє офіційне визначення дефініції «належність», необхідно звернутися до граматичного способу тлумачення норм права, яке надається у тлумачному словнику української мови: «належність» стан за значенням «належний» який є числом-небудь власністю, перебуває в чимусь розпорядженні².

Таке визначення дає підстави відносити осіб, що зазначені у ч. 13.1 ст. 13 Закону, до осіб, які є законними користувачами та розпорядниками наземних транспортних засобів та правомірно експлуатують транспортний засіб, якщо вони під час керування мають право власності на транспортний засіб або один з головних елементів права власності – розпорядження.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 721; Словник української мови: в 11 т. – Т. 5. – К., 1974. – С. 117.

Відтак різновиди належності транспортних засобів – це тільки ті випадки цивільно-правових відносин, які після укладання відповідних договорів наділяють особу правом розпорядження транспортним засобом: належність транспортного засобу на підставі права власності; належність транспортного засобу на підставі надання власником довіреності на користування та розпорядження транспортним засобом.

Дія Закону поширюється на осіб, зазначених у ст. 13, але якщо ця довіреність видана саме на користування та розпорядження транспортним засобом. Адже, по-перше, у ч. 2 ст. 316 ЦК України зазначається, що особливим видом права власності є право довірчої власності, яке виникає внаслідок закону або договору управління майном. По-друге, відповідно до ст. 16 Закону України «Про дорожній рух» водій має право довіряти у встановленому порядку право користування та розпорядження приватним транспортним засобом іншій особі, яка має відповідне право на керування. По-третє, відповідно до ч. 3 ст. 244 ЦК України довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами. Це визначення передбачає не перехід права власності на об'єкт, що відчужується, а тільки представництво. Ст. 237 ЦК передбачає, що представництво – це правовідносини, в яких одна сторона має право вчиняти певні дії від імені другої сторони, яку вона представляє. Відтак, оформляючи довіреність на транспортний засіб, особа отримує транспортний засіб тільки для користування і розпорядження, а не у власність.

Отже, при оформленні довіреності на транспортний засіб перехід права власності не відбувається, тобто особа не стає власником, а є лише представником власника транспортного засобу, який користується та розпоряджається ним. А якщо він отримує право розпорядження цим майном, він одразу підпадає під ту категорію осіб, яким воно належить.

МТСБУ здійснює страхові виплати у разі скоєння ДТП особами, які відповідно до ст. 13 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» звільнені від обов'язкового страхування належних їм транспортних засобів. Адже відповідно до ч. 13.1 ст. 13 Закону на МТСБУ покладений прямиий обов'язок відшкодувати збитки від дорожньо-транспортної пригоди, винуватцями якої є зазначені особи. А також на підставі п. г ч. 1 ст. 41 Закону МТСБУ за рахунок коштів фонду захисту потерпілих відшкодує шкоду на умовах, визначених цим Законом, у разі її заподіяння) особами, на яких поширюється дія пункту 13.1 статті 13 цього Закону.

Отже, виходячи з принципу, що обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів насамперед спрямоване на захист майнових інтересів постраждалої сторони, а не осіб, котрі використовують транспортний засіб, умови страхування чітко визначають, що наявність винятків у національних умовах страхування не звільняє страховика і МТСБУ від фінансових обов'язків щодо відшкодування збитків навіть за відсутності страхових полісів у осіб, які мають на це законодавством визначене право.